

EGMOND aan ZEE

WIMMENUM

EGMONDER MEER

EGMOND binnen

SAMMERS POLDER

BAAFJES POLDER

VENNEWATERS POLDER

PHILISTYNSCHE POLDER

DE BEER

In de vorige uitgave van Geestgronden (nr. 78) hebben we een artikel geplaatst over de volkstelling en het kadaster van Wimmenum in 1840. In dit tweede deel over Wimmenum geeft Kees Floor een indruk van hoe het er in die tijd daar toeging. Een kleine agrarische gemeenschap waar het leven kalm voortkabelde.

Wimmenum in 1840, deel 2: BRIEVEN VAN DE BURGEMEESTER

Kees Floor

Tussen Bergen en de Egmonden en ten westen van Alkmaar bevond zich in 1840 de aan de Noorzeekust gelegen gemeente Wimmenum (Afb. 1). Het was een agrarische gemeente, zonder afzonderlijke buurtschappen¹, op 1,5 uur gaans van Alkmaar en op 7 uur gaans van provinciehoofdstad Haarlem. De gemeente werd bestuurd door burgemeester Samuel Cornelis Simon Holland (Afb. 2), eigenaar van onder andere huize Schuilenburg (Afb.3). Holland was *thesaurier* (gemeenteontvanger) te Alkmaar en tevens burgemeester van de gemeenten Egmond-Binnen en Schermerhorn. Hij combineerde zijn burgemeestersfuncties met die van gemeentesecretaris, wat destijds in de zogeheten ‘gemeenten ten plattelande’ zeer gebruikelijk was. Holland werd in Wimmenum bijgestaan door

een gemeenteraad bestaande uit twee *assessoren* (wethouders) en acht raadsleden, waarvan er vier buiten de gemeente woonden (zie Tabel 1 op pagina 8). De raadsleden fungeerden tevens als zogenoemd ‘college van *zitters*’, dat de burgers moest beschermen tegen de macht en mogelijke willekeur van de belastingdienst.

Afb. 2 Samuel Cornelis Simon Holland omstreeks 1875. RAA-PMB-002784

¹ In de Alkmaarsche Courant van 3 januari 1820 wordt een *huismanswoning* te koop aangeboden *gelegen op Driehuizen onder Wimmenum aan de rijweg*. Hier wordt Driehuizen kennelijk wél gezien als afzonderlijke buurtschap.

Afb. 1 Uitsnede uit de kaart van Noord-Holland, kopergravure door Cornelis Grol uit 1853. Grol was ingenieur verificateur bij het Kadaster en controleerde in die hoedanigheid de kadastrale kaarten uit 1821 van de onder andere de gemeenten Wimmenum, Bergen, Egmond-Binnen, Egmond aan Zee en Alkmaar. Bron: Beeldbank Zuiderzeecollectie 007324-07

Afb. 3 Huize Schuilenburg, Herenweg 292, Egmond aan den Hoef, destijds eigendom van burgemeester Samuel Cornelis Simon Holland. Foto: Kees Floor, 2006

De burgemeester/secretaris ontving voor zijn werkzaamheden 100 gulden per jaar²; de overige functies waren onbezoldigd. Jan Sonnevelt³ was de plaatselijke gemeenteontvanger; hij verdiende daarmee 30 gulden per jaar. Omdat het om veel geld kon gaan, moesten er twee mensen borg staan voor het geval Sonneveld zou frauderen of er met de kas vandoor zou gaan. Wie er in 1840 borg stonden, is niet bekend. Wel waren het dezelfde personen als het jaar ervoor; de gemeente liet namelijk aan de provincie weten dat betrokkenen nog steeds *‘in leven en genoegzaam gegoed’* waren. De combinatiefunctie van bode van het gemeentebestuur

² Sommige gegevens zijn niet beschikbaar voor 1840, maar wel bekend van omliggende jaren, zoals hier uit 1844. We gaan ervan uit dat die gegevens doorgaans ook voor 1840 geldig zijn.

³ *Sonnevelt* wordt soms ook gespeld als *Zonneveld* of *Sonneveld*

en dienaar van politie was goed voor jaarlijks 25 gulden. Die post werd vervuld door Jacob de Waard. Van de 111 inwoners mochten er volgens de regels van het toenmalige kiesstelsel slechts zes een stem uitbrengen voor de gemeenteraad⁴. Het lijstje met namen van kiesgerechtigden bevatte vermoedelijk dezelfde namen als die van de in Wimmenum wonende leden van de gemeenteraad. Het aantal kiesgerechtigden zou tot de samenvoeging met Egmond-Binnen in 1857 niet of nauwelijks toenemen.

LANDBOUW

De meeste inwoners leefden van de landbouw, die *‘de enige tak van industrie’* vormde in de gemeente. De boeren verbouwden rogge, haver, gerst en in mindere mate erwten en bonen. De resultaten van de oogst

⁴ Gebaseerd op gegevens 1843

waren in het jaar 1840 vrij gunstig. Een exacte opgave van de opbrengst bleek echter niet mogelijk doordat de landlieden geen of zeer onvoldedige oogstcijfers bijhielden. Daar kwamen de boeren destijds kennelijk nog mee weg.

De gemeente telde twintig veehouders. De paarden, koeien en schapen die ze hielden, waren voldoende gezond. Cornelis Wittebrood van hoeve Groenland (Afb. 4) was naast boer ook hengsthoudster; de gemeente moest jaarlijks een lijst van door zijn hengst gedekte merries doorgeven aan de bevoegde instanties. In de gemeente waren twintig trekpaarden aanwezig, alsmede 23 wagens en drie karren⁵.

VOORZIENINGEN

Wimmemum kende weinig voorzieningen. Er waren geen kerken of scholen en er woonden geen geestelijken, *geneeskunst oefenaars*,

broodbakkers of broodslijters.

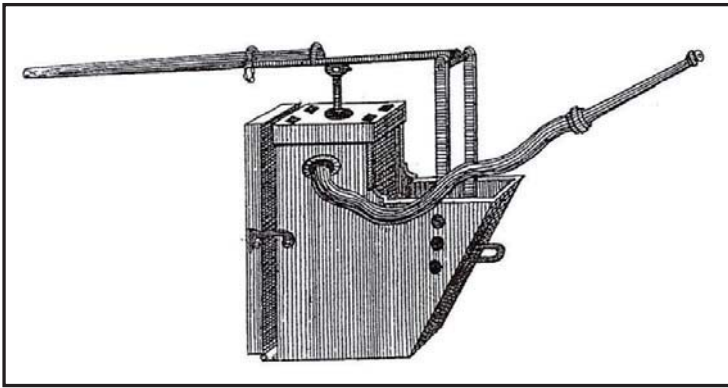
Kerkelijk behoorde Wimmemum bij Egmond-Binnen. Kinderen gingen naar de school van de gemeente Bergen in 't Woud. De ouders waren zeer tevreden over het daar geboden onderwijs, vermoedelijk ook omdat ze er niets voor hoefden te betalen. In 1840 droeg de gemeente Wimmemum 80 gulden bij aan de kosten van de school.

De inwoners beschikten over het algemeen over een goede gezondheid. Wel deed zich in het gezin van de eerder genoemde Jacob de Waard een geval van '*de kinderziekte*' (pokken) voor. Burgemeester Holland riep in juli 1840 de hulp in van W. Geveke, heelmester te Egmond aan Zee, om andere kinderen te vaccineren en het huis van De Waard grondig te reinigen of te ontsmetten. Jacob de Waard en zijn vrouw Dieuwertje de Vos hadden negen kinderen, waarvan de jongste, de

⁵ Gebaseerd op gegevens 1842

Afb. 4 Hoeve Groenland, Herenweg 287, Egmond aan den Hoef, destijds eigendom van Cornelis Wittebrood. Foto Gemeente Bergen, 1990. RAA FO206024

Afb. 5 Een draagbare brandblusser uit het begin van de negentiende eeuw

twee jaar oude Nicolaas, net aan de pokken was gestorven op het moment dat de brief van burgemeester Holland uitging⁶.

In de gemeente bevond zich één draagbaar brandblusapparaat (Afb. 5). Het was privé-eigendom van de burgemeester, die het voor 17,31 gulden had aangeschaft en voor gebruik in de gemeente in tijd van nood beschikbaar had gesteld.

ARMEN

Bovenstaande schets van Wimmenum rond 1840 is onder andere gebaseerd op brieven die burgemeester Holland aan het provinciebestuur of aan andere instanties verzond⁷.

Het ging daarin vaak over financiële zaken, wijzigingen in het kadaster of gegevens van de burgerlijke stand.

Verder lezen we er onder andere ook dat er in Wimmenum in dat jaar geen geschikte kandidaten waren voor een officiersopleiding of voor de schutterij. *‘Kinderen die opgezonden moesten worden naar koloniën van weldadigheid’*, waren er evenmin.

Gelukkig woonden er maar weinig armen en behoeftigen, zodat daarvoor geen speciale regelingen hoefden te worden aangevraagd.

⁶ genea.pedete.net/wimmenum

⁷ Regionaal Archief Alkmaar: Toegang 15.2.1.016, inv.nr. 5

Er waren vier *‘buiszittende’* armen die het hele jaar in de bedeling zaten en ongeveer eenzelfde aantal behoeftigen die van tijd tot tijd bedeed werden. Het armenhuis lag aan de Zandweg.

Toch waren de mensen met financiële problemen soms ook voor de gemeente een probleem. Zo kwamen Cornelis Scherpenzeel uit Assendelft en zijn uit Bergen afkomstige echtgenote Maartje Blom op 1 mei 1840 naar Wimmenum. Ze bevonden zich in zeer armoedige omstandigheden. Scherpenzeel kreeg een gulden per week van de diaconie van de gereformeerde gemeente Egmond-Binnen, waartoe Wimmenum kerkelijk behoorde. Volgens de toen geldende regels zou, omdat hij nog geen vier jaar in Wimmenum verbleef, zijn geboorteplaats Assendelft de kosten van bedeling moeten opbrengen. Na tien maanden zette de diaconie van Egmond-Binnen de uitkering stop, omdat er uit Assendelft nog steeds geen toezegging was gekomen om het verschuldigde bedrag te betalen.

Daarna werd Scherpenzeel met zijn vrouw overgebracht naar Akersloot, waar hij overigens door de opstelling van de gemeente Assendelft ook niet welkom was. Verzoeken uit Wimmenum aan de gemeente Assendelft om eindelijk eens met die tien gulden over de brug te komen, leverden niets op. Ook tussenkomst van de provincie had niet direct het gewenste resultaat. Onduidelijk is of het bedrag ooit nog is voldaan. De Scherpenzeels kwamen weer in Wimmenum terecht, waar in 1842

hun dochter Grietje werd geboren.

SCHRANZENDE GANZEN

Evenals in omliggende jaren waren er in Wimmenum in 1840 geen merkwaardige voorvallen te melden. Wel werd nog de hulp ingeroepen van de burgemeester om een einde te maken aan de overlast van ganzen. Ze waren eigendom van de in de Bergermeer wonende Willem Hoek, maar foerageerden op de landerijen in de Wimmenummer polder. Omdat eerdere verzoeken aan Hoek om daar wat aan te doen, niets hadden opgeleverd, lieten gebruikers van de graslanden burgemeester Holland een brief schrijven aan zijn collega van Bergen om een einde te maken aan de overlast, met als dreigement ganzen dood te zullen slaan als er geen zicht op een oplossing kwam.

BURGEMEESTERSTAKEN

Doordat er in Wimmenum destijds niet zo veel gebeurde, is een periode van een kalenderjaar misschien niet genoeg om een beeld te krijgen van het soort zaken dat bij de burgemeester of het gemeentebestuur terecht kwam. We kunnen de brieven uit 1840 dan ook aanvullen met correspondentie uit omliggende jaren. Daarin zien we onder andere dat Holland zich in 1839 sterk maakte om Jacob Swaan verlof te doen verlenen. Swaan diende of moest dienen in de nationale militia te Utrecht. Zijn moeder was echter ernstig ziek en de situatie verslechterde met de dag, terwijl ze de aanwezigheid van haar zoon aan haar ziekbed zeer op prijs stelde. Holland zond een brief aan Swaans

commandant, met daarbij een *'certificaat'* gevoegd waaruit de ernst van de situatie bleek.

In datzelfde jaar werden er twee brieven gewijd aan een illegale jachtpartij. De *'buitengewone opziener der jacht'* Pieter Kuiper had in de Wimmenummer duinen drie stropers op heterdaad betrapt. Een van hen was kastelein Klaas Nijman uit Heemskerk; de beide anderen weigerden hun naam te noemen. Daarom schreef burgemeester Holland twee brieven: de ene aan burgemeester Cornelis Karshoff van Heemskerk, de andere aan de adjunct houtvester van Noord-Holland, Mr Clemens Sandenbergh Matthiesen van Petten en Nolmerban uit Alkmaar en eigenaar van onder andere hoeve Hagenooy aan de Meerweg in de Egmondermeer (huidig adres Egmondermeer 4). Het doel was de betrokkenen op de hoogte te stellen van het gebeurde en hun medewerking te vragen bij het achterhalen van de twee onbekende overtreeders. Heemskerk was wat te ver weg om de zaak vanuit Wimmenum op te kunnen lossen.

SLACHTOFFERS

In 1844 kreeg Holland een lijst toegezonden met namen van personen die waren overleden in *'de Oost-Indien'*, met het verzoek na te gaan of er oud-inwoners of grondeigenaren op de lijst voorkwamen, dan wel of er erfgenamen van een overledene in Wimmenum woonden. Voor zover bekend was dat overigens niet het geval.

De gemeente was ook verantwoor-

Tabel 1: **Burgemeester, assessoren en gemeenteraadsleden van Wimmenum in 1840**

Burgemeester:

Samuel Cornelis Simon Holland, Alkmaar

Assessoren (wethouders):

Jan Sonneveld, Wimmenum

Andries van Werven, Wimmenum

Gemeenteraadsleden:

Pieter Roskam, Wimmenum

Cornelis Zwaan, Wimmenum, Het Span

Cornelis Wittebrood, Wimmenum, hoeve Groenland

Maarten Baltus *), Wimmenum

Adriaan Veenhuysen, Egmond-Binnen

Pieter Bruinvis, Bergen, Woud en Duin, 't Woud

Jan Briefjes, Bergen

Cornelis Nat, Egmond-Binnen

*) Deze naam werd niet teruggevonden in het kadaster 1821-1840

delijk voor de akten die werden opgemaakt bij bijvoorbeeld geboorte en overlijden. Meestal zijn er inwoners die daarvan aangifte doen, maar bij een kustgemeente hoeft dat niet altijd het geval te zijn. Zo spoelde er in augustus 1844 een lichaam aan van een verdronken zeevarende. In de pers was reeds te lezen dat het zou kunnen gaan om een loods uit Vlieland (Afb. 6), die bij het vastlopen van het schip Emilie in de buurt van Petten overboord was geslagen. Voor het opstellen van een akte van overlijden en een inschrijving in het overlijdensregister was echter meer zekerheid vereist.

Daarom stuurde Holland een brief aan burgemeester T. van Asperen van de gemeente Petten. Daarin vroeg hij of de bemanning van de Emilie zich nog in Petten bevond en zo ja, of ze de loods in het bijgevoegde signalement herkenden. Het ging om een man van gemiddelde lengte, vol van gezicht, zo op het oog ruim 60 jaar oud, met grijs haar en ringetjes in de oren. Hij was gekleed in een wollen buis, broek, gesteven overhemd, hemdrok met rode banen, zwart laken vest en een gebloemde halsdoek. Verder droeg de drenkeling laarzen en was hij voorzien van het loodsmansteken van Terschelling

Den 18^{den} Aug. is tusschen Petten en Kalandssoog gestrand en verbrijzeld de zweedsche schooner brik *Emilie*, kapt. Wickdahl, van Petten naar Amsterdam; het volk is gered, doch de vlielandsche loods daarbij verdronken.

Afb. 6 Bericht uit de *Opregte Haarlemsche Courant* van 22 augustus 1844. Bron: delpher.nl

en Vlieland. Als de betrokkene in dit signalement werd herkend, zou het gaan om de 62-jarige Gerrit Douwes Sterel uit Terschelling, maar bevestiging vanuit Petten was vereist voor er een akte van overlijden kon worden opgemaakt.

TOT SLOT

Het bovenstaande geeft een indruk van de gang van zaken in de gemeente Wimmenum rond 1840. Kleinschaligheid was troef, maar zou de besloten agrarische gemeenschap uiteindelijk de das om doen. In de jaren vijftig van de negentiende eeuw werd geoordeeld dat de gemeente te klein was om blijvend de eigen broek te kunnen ophouden. Provincie en Rijk stuurden aan op een samenvoeging met Egmond-Binnen, die ondanks fikse tegenstand vanuit Wimmenum, in 1857 toch haar beslag kreeg⁸

⁸ Zie Leijen, R., *Het einde van de gemeente Wimmenum*, Geestgronden augustus 2007 en Floor, K., *Samengaan van Wimmenum en Egmond-Binnen*, Geestgronden april 2017